

AHISKALI ÖMER FAİK NUMANZADE'NİN MATBUAT HAYATI-VII

Dr. Rıdvan ÇİTİL*

Şimdi de Numanzade'nin cevabı üzerine Abdullah Bey'in verdiği cevaba ve sohbet havası içerisinde yazılan iki yazıya bakalım.

Öz Muhbirlerimizden/İrevan Cevaba Cevap

28 April 1904/24 Safer 1322
[10 Mayıs 1904], No: 49

Hürmetli Numanzade Efendi! Şark-i Rus'un 42'nci nomresindeki (sayısındaki) mektubumuzu ohuyup dikkate aldığınızdan ötürü niha-yet hoş-hâlîm ve mektubumuza cevap yazmak ci-hete namımızı yâd ve izhâr-ı ittihat ettiğiniz (birlik gösterdiğiniz) için artıca (fazlasıyla) dilşâdım.

(Cevap: Teşekkür! Numanzade)

Böyle hoş-bahtlıkta ve meserrette (sevinçte) olduğumu (ve emma binî'meti rabbike fe haddis)² âyetinden hem size ve hem muhbir yoldaşlarımıza, bu rubaiyle ratbü'l-lisan olarak (bu dörtlüyle yumuşak sözle) arz ve beyan edirem:

Ber hava miefkend her-dem kulâhi ez hubâb.

Katre zin şâdi ki deryâ hâl-i û porside est.

Sayeem ra 'ar miayed ki ufted ber zemin.

Afitab-ı iltifatet ta be men tabide est³

(Cevap: Böyle yere, göge sığmayan teşbihler hakikat yanında daha makbul değil. Modası geçti).

Lâkin mektubumuzun tezeyyünü (süslemesi) için

(Cevap: Meğer tezeyyün, bezek âşığı imişsiniz?)

Bazı köşelerinde size nispet bir nice sözler yazmağımıza razı olmak istemeyip cevap yazmağınızda hayıf benim size olan hüsnü zannımı ber-akis ettiniz (tersine çevirdiniz).

(Cevap: Doğrusu çok hayıf!)

Nice ki biraz şeyden şeyden ötürü cevap yazmakta çok acele etmek cihete artık esassız, tatilsiz sözlere duçar olup özgelerini sehivden kurtarmak kastında olduğunuz hâlde, daha artık onların sehivde ve şekte kalmaklarına bâis oldunuz. Ele

Ömer Faik ve eşi Abide Hamm.

evvel gelmedi bu gited elden.

(Cevap: Vâbestedir (bağlıdır) hayâline ef'âli (hareketleri) herkesin.) Doğrusu cevabınıza cevap yazmak da hayâlimde yok idi. Ancak Şark-i Rus muhbirlerinde olmayan bir sıfatı (mukallitliği) onlara nispet vermeniz ve onları efkâr (fikirler) yazmakta haddenden ziyade

taksîrli etmeniz, bazılarını ihtimal ki şekke düşüre ve yüreklerini bulandıra ve Şark-i Rus sahifelerine terakki-i millet için, akıllarına gelen fikirleri yazmaktan taşındırabilir. Buna göre cevabınıza cevap yazmağa mecbur ve mülzem (yükümlü) olup hem Şark-i Rus muhbirlerimizi efkâr yazmakta cür'etlendirmek.

(Cevap: Öyle ise bîçare muhbirler size ölünceye kadar minnettar olmalıdırlar!)

Ve kalplerini safalandırmak ve hem de sözü sehivden ve iştibâhtan (şüpheden) çıkartmak ve bazılarına (mukallitlik) nispetini vermek hayâlimden münsarif (vazgeçen) kılmak istedim.

(Cevap: Buyurunuz! Eğer hakikatte ispat ederseniz beni gerçekten, sehivden kurtarırsanız teşekkür ederim).

Efendim! Şark-i Rus'un 42'nci nomresinde derc olan mektubumda ben size nispet yazdığım sözler budur ki: "Numanzade Efendi mollaların hâline dair fikirler yazmağı hoşlanmıyor. Siz bilmem ne mülâhaza ile bu nispete razı olmak istemeyip cevap buyurursunuz ki: "Acaba ben yazdığım sözlerden öyle yolsuz mana çıkıyor mu?" İmdi muhterem Efendi! Ben yazdığınızı, olduğu gibi yazem ohuyak. Görek ben size nispet verdiğim söz ve mana sizin yazdığınızdan çıkıyor mu? Ya çıkmıyor mu? Sizin yazdığınız (Şark-i Rus'un 32'nci nomresinde böyledir mi? "Biz de garibe bir hâldeyiz" "Mukallitlik var. Meselâ: Biri mollalara dair bir fikir beyan etti mi... veya bir hususta (medhe, duaya) başladı mı? Sonra 3-4'ncü nazarların (görüşlerin) ardı arası kesilmez. Bilen de bilmeyen de bîçare kaleme sarılır, yazdıkça yazarlar... Aziz yoldaşlar, geliniz her yerde "mezmûm" (ayıplanmış) olan mukallitliği

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.
rcitil@mehmetakif.edu.tr

² "Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat!" (Duha Suresi, 11. Âyet).

³ (Deniz damladan onun hâlini sorduğunda damla, sevinçle köpüklü külahını havaya fırlatıyor. Senin iltifat güneşinin bana parlamasından sonra, benim gölgem yere düşmekten çekiniyor.)

birahah. Memleketimizin ihtiyacından, maişetinden, maarif ve ticaretinden... yazah." İmdi nazar-ı insafla bahınız, sizin bu sözünüzden ki: "Geliniz her yerde 'mezmûm' olan mukallitliği birahah. Memleketimizin ihtiyacından maarif ve ticaretinden yazah." Ben size nispet verdiğim mana ki: "Numanzade Efendi mollaların hâline dair fikirler yazmağı hoşlanmıyor." Açıkça çıkıyor mu?

(Cevap: Cümlelerin ruhu olan "medh..." sözlerine dikkat edilmeyip de, yalnız molların ettiğinden yapışılırsa elbette öyle çıkar. Memleketimizin ihtiyacından, maarifinden... yazah" matlabında (konusunda), mollalara, medreselere, mekteplere... ait güzel, makbul, faydalı yolda yazılmış (mukallidane değil ha!) makaleler, fikirler dâhil değil mi acaba?)

Biraz daha matlabı açık ve vazih etmek için geliniz sizin sözünüzü müşkil-i evvel (ilk zorluk) kaidesine götürük ve diyek: "Numanzade mollaların aleyhinde aziz yoldaşların yazmaklarını "mukallitlik" bilir.

(Cevap: Aziz yoldaşların her yazmaklarını (mukallidane değil) mukallitlik bilmek için siz hayâlde olmaklığım lâzım!).

Ve her mukallitliği de hoşlanmıyor.

(Cevap: Ne yahşi keyfi mantık! Allah içtihadınızı artırsın! Lâkin "mezmûm mukallitliği" sözümdeki "mezmûm" sözü yerinde diken gibi durur azizim).

Neticesi bu olar ki: Pes "Numanzade mollaların aleyhinde aziz yoldaşların yazmaklarını hoşlanmıyor." Bahınız ben yazdığım sözler sizin kelâmınızın açıkça neticesi olur mu?

(Cevap: Dedikten sonra niçin olmaz? Lâkin: "Kadı" ola davacı ve "muhrız" (mübaşir) dahi şahit/Ol mahkemenin hükmüne derler mi adalet?)

-Pes acaba o yazdıklarınızdan çıkan manayı inkâr ediyorsunuz. (Ve fihi teemmül ve haza halk) (ve onu düşün) Eğer doğrudan meramınız bu ise ki: Siz taklit olunan işi (mollaların hâline dair fikirler yazmağı) hoşlanırsınız ama nefis "mukallitliği" hoşlanmıyorsunuz. Bele ki buyurursunuz ki "Mezmûm gördüğüm, hoşlanmadığım cihet, mollalardan ötürü olan güzel fikirler değil, her iki satır yazı yazabilen... bir nice adamların bilgili yazıcılarımızı taklit ve onların yazdıklarından cürete gelerek mollalara nasihat vermekleridir" ve daha buyurursunuz ki: "Maksadım her ne olarsa olsun kör körüne mukallitlik yahşi olmadığını bildirmektir." Doğrusu bu çok binasız, esassız, delilsiz bir sözdür.

(Cevap: Kör körüne mukallitlik yahşi değil matlabına esassız demek, ne kadar esassız fikirdir!).

Ondan ötürü ki muhakkıklar (araştırmacılar)

buna mütteliklerdir ki birisi amel-i hayırda ve e'âl-i hüsnede (hayırlı işte ve güzel harekette) akıl bir ki tâbi olan (uyan), erbab-ı akıl (akıl sahipleri) yanında, onun fiili mezmûm sayılmaz.

(Cevap: Ne şüphe! Ama molla, ıslah, ilim ne demek olduğunu hakkıyla bilmeyen bir kesin (birisinin) bir mukallidin mollaları, âlimleri hakaret, töhmet taşıyla taşlamağını, ıslaha (?) kalkışmalarını "amel-i hayır, e'âl-i hüsneden" hesap etmeğin özü büyük hesapsızlıktır. Azizim! Her ne işte olursa olsun bir kes (birisi) bozmak istediği ve onun yerine tazedden koymak istediği bir işin, hâlin aslını, faslını bilmezse şarlatanlıktan özge hiçbir işe muvaffak (başarılı) olamaz!)-

Husûsen gazetelere efkâr yazmakta ve gaflet uykusunda olanları uyanmakta, inde'l-akla (akla göre) yazıcıların yazmağı nahoş tutulmaz.

(Cevap: Mademki mukallittir, nahoş tutulur).

Acaba bilgili yazıcılardan mollaların hâline dair fikirler yazmağı hoşlanırsınız ama iki satır yazı becerenlerden hoşlanmıyorsunuz.

(Cevap: Ona göre ki her iş ehlerinden gözetlenir. Aksi hâlde kaş kayırırken göz çihardılar).

Hâlbuki cevapta buyurursunuz: "Allah insanlara akıl vermiştir. "Akıllı" cemaat sultanların, vezirlerin, âlimlerin aksine olarak büyük işler, inkılâplar meydana getirmişlerdir." Bes iki satır yazı yazabilenlere de Allah Teâlâ akıl vermiş mi?

(Cevap: Ona göre. İn küca an küca (Burada orada!)

Ve onlar da ola bilir mi ki büyük bilgili muharrirlerin aksine olarak güzel efkârlar ve işler meydana getireler.

(Cevap: Güzel efkârlar ve işler meydana getirenlere can feda. O hâlde böylelerine bilgisiz mukallit deyilmez. Büyüklere, bilgililere ne sözüm.)

Ve bilgili muharrirleri hayret ve hasrette koyalar ve onları yüreklerinde ocak salmış nâr-ı hasetle (kıskançlık ateşiyle) yandırıp yahalar.

(Cevap: Hayıftır! Sonra kül olurlar!)

Eğer denile ki: Büyükleri taklit edenlerin yazdıklarında sehiv ve hata olur. Bu ise bir ayıp değildir. Zira çok büyük, bilgili yazıcılar da gâh vakit dolaşık, sehiv yazarlar. Ne olar? Adam hâlidir: Gâhî çînün gâhî çenân bâşesd (Bazen böyle bazen öyle olur). Eğer vâkıada büyükleri taklit edenlerin yazdıklarında sehiv ve hata, görünür ise, lâzımdır onların sehiv ve hatalarını göstermek ve düzeltmek.

(Cevap: Gazet mesleği özge, meclis sohbeti özgedir.)

Ne eynine bir pâr efsûn ve efsane sözler ile vandaşıyla, onları bilgili yazıcılara tâbi olmaktan

ve onların dalınca gitmekten kovalamak. Eğer yazıcıların yazdıklarını taklide haml etmeğinize (yüklemenize) ve hoşlanmadığınıza, cihet (sebep), budur ki: Büyük yazıcıların elfâzlarından (sözlerinden) bunların da yazılarında, görünür, bu ise me-ramınız buna taklit demezler iktibâs (alıntı) derler.

(Cevap: İctihadınıza sözüm yok.)

İcmâlen (kısaca) bilmiyorum yazıcılara taklit nispeti vermeği, siz, hardan çıkarırsınız?

(Cevap: Yerden değil yazılarından! Onları göstermeğe ise hele zaman... müsait değil vakti gelir.)

Zannımca siz böyle hayâl edersiniz ki: Gazete yazıcıları gerek büyük âlimlerden olalar. Yani başlarında büyük çalmaları (sarıkları), bellerinde yoğun kurşakları eynilerinde (kuşakları sırtlarında) uzun paltarları (elbiseleri) ola. Ama kısa paltarlılar ve iki satır yazı yazabilenler, sahib-i akıl olsalar onların gazeteye efkâr yazmağa hakları yoktur.

(Cevap: Fesühbanallah! Sizi ne yaman hayâl basıp! Böyle ayılınmış, kokmuş sözleri kaleminiz ne cür yazır bilmiyorum. Sizden pek çok zaman evvel Nâbî:

Lâzım gelirdi serv ü çınar olsa meyvedâr

Fazl ü hünerde medhali olsa kıyâfetin

Zâtî gerek kemâl ü hüner yoksa Nâbîya

İlm ü hünerde medhali yoktur necabetin)⁴

Eğer yazsalar da onların yazmalarını taklide haml eylemek ve mezmûm bilmek gerektir. Bu ise maksat, çok şaşılacak!

(Cevap: Böyle âdi sözlere tûl (uzunluk) verip uzatmanıza daha çok şaşılmalı!)

Yine tekrar buyurursunuz ki: "Sözüm bundadır ki böyle büyük mülâhazalara karışmağa hiç nispeti olma[ya]n bir nice adamların – büyükleri taklit belâsıyla mollalara, âlimlere, nasihat vermesi doğrusu pek gülünç çok yersiz oluyor." Ben arz edirem ki: "Doğrusu mollaların nasihat kabul etmemekleri ve gaflet uykusundan uyanmamakları bundan daha gülünç ve yersiz oluyor."

(Cevap: Mollaları gaflet uykusundan uyardanlar kimlerdir? Mukallitler, gafiller mi? İşte iş bunda tamam...)

Böyle ki iki satır yazı yazmak bilenler mecmû'î efkâr (fikirlerin toplamı) olan Şark-i Rus'a hem mütâlaa ediyorlar hem de aziz yoldaşlarına tâbi olarak (uyarak) öz kuvvelerinden aşan efkârlar yazıyorlar gönderirler.

(Cevap: "Akıl ve cünûnu (deliliği) bâtil ve hakkı beyan için/Yokdur cihanda hayf ki mîzan-ı itidâl").

⁴ (Selvi ve Çınar ağaçlarının meyve vermesi gerekirdi eğer kılık kıyâfetin veya büyüklüğün, soyluluğun, iriliğin bir faydası olacak olsaydı.)

Hürmetli efendim! Eğer insafla söylersek yazı yazarların, müşteri olanların yüzde yetmiş belki sekseni uzun paltarlı mollalarımızdır. Kısa paltarlılarımızın çoğu nedense hele uzak dururlar. Anlaşıldı mı?

Ama o nasihat olunan molalar bu iki hoşbahtlıktan mahrumdurlar. Hâlbuki (ke meselül himar yahmilu esfâra) (kitap yüklü eşekler gibi) ne kadar esfâr-ı esrâr (sırlı ciltli) kitapları evlerinde tâkçelerde (bina kemerinde) saklıyorlar.

(Cevap: Yalnız mollalar mı?)

İstemiyorlar ki terakkiyat-ı millet bârede (milletin ilerlemesiyle ilgili) efkârlar yazalar ve âsârlar (eserler), yadigârlar koyalar. İnsaf ediniz mukallit bildiğiniz yazıcıların bu gûne (bu tarz) mollalara nasihat vermeleri yersiz ve gülünç mü olar! Eğer denile ki: Onların Şark-i Rus'a mütâlaa etmeğe, efkârlar yazmağa nazar-ı umuma vermeğe vakitleri yoktur. Ondandır ki onlar, Ramazan, Muharrem ayları için esfâr (ciltli), esrâr (sırlı) kitaplarına, mütâlaa edip ve metalib (istenen şeyleri) cem ediyorlar. Bunda da sözüm çoktur. Lâkin burada beyan etmeğe yeri yoktur.

(Cevap: Çünkü taksîr yalnız onlarda değil, sonra iş onların büyüklerine de dokunur, değer! Öyle mi?)

Hürmetli Numanzade Efendi! Buyurursunuz ki: "Mollalar çobanlara, cemaat akılsız koyunlara niçin ohşadılsın (benzetilsin)." Eğer yazıcılardan hoşlanmadığınız bu gûne (bu tarz) sözler ve teşbihât (benzetmeler) yazmak, münasebetiyle derse, bu da teemmülsüz bir sözdür ve bî-cihet-i îrâddır (belirsizdir). Ondandır ki bu teşbihi Rab Teâlâ aydıp (söyleyip) ve buyuruptur: (Ulâike kel en'âmi bel hum edallu, ulâike humul gâfilûn (İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.)⁵ Yani gaflet ve cehalet nahoşluğuna müptela olanlar, hayvanattan bir derece daha artık dalâlettedirler.

(Cevap: Hazret-i Allah da buyurmasa akıl öyle kesir. Bunda söz yok! Ama Cenâb-ı Hak bu âyette umum cemaati "kel en'âmi" (hayvanlar gibi) buyurmuyor. Gafilleri, cahilleri buyurur ki bizim de sözümüz zaten gafillerde, kör mukallitlerdedir. Bir de, üstat! "Kel en'âmi" de kefden sonraki iki elifin arttığı, acaba gafilliğin, mukallitliğin şiddetini göstermek için midir?)

Zira ki bu hayvanat özlerine zarar ve nef' (faydalı)

⁵ "Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir." (A'râf Suresi, 179. Âyet).

olanları derk ediyorlar (*anlıyorlar*). Ve mümkün olan kadar nef' ve zararın cezp ve def'inde (*uzaklaştırmada*) gayet cehtle içtihat edirlir (*çalışmayla görüş bildirirler*). Ama o adamlar özlerine zarar ve nef' eder şeyleri derk edemiyorlar. Nice de ki anlamıyorlar ve derk etmek de istemiyorlar. Pes böyle cemaati akılsız koyunlara ohşatmak (*benzetmek*) yersiz mi?

(Cevap: Öyle akılsız, gafil ve kör mukallit cemaati koyunlara ohşatmağa kim ne dedi?)

Ve mezmûm mu olar? Görünür ki yazdıklarınıza dikkatle bahmak bahtlılığında bulunamayıpınız.

(Cevap: Söz olsun!)

Efendim! Buyurursunuz: "Ben sanmam ki cemaat hamice bir işte doğrudan ittifak etsin de onu, mollalar bozabilsin." Ben de arz edirem ki: Cemaat-i İslâm geçmişte nice defalar doğrudan ittifak ediplerse de o asrın mollaları onu bozmayıpalar. Ne bu ki bozmağa kâdir (*kuvvetli*) olamayıpalar. Belki salâh-ı milleti manzûr edebilir (*milletin düzgünlüğü beğenilir*) ne menâfi'-i şahsiyelerini (*şahsi menfaatlerini*) ve imdiki hâlde az, çok İslâmiyet eseri ve rayihasında var ise, onların akıbet endişelik ve salâh-ı milleti manzûr etmektekinin sayesinde. Ama hâliyen (*şimdiki zamanda*) cemaat-i İslâm için bu mesele-i ittifak bir farz-ı hammâldır.

(Cevap: Dünyada muhâl (*imkânsız*) görülen ancak fennin, tabiatın hâricidir. Bu derece ye's (*yeis*) yahşı değil. Hatta bir nev'i, tedenniye bâistir (*gerilemeye sebeptir*). Sizin gibi büyüklerden ye's değil, ümit gözlemeliyiz).

Ahyânâ (*ara sıra*) cemaat bir işte doğrudan ittifak etseler de mollaların onu bozmağı fi-l-hâldir (*an meselesidir*). Bele ki görürük ve nazarımızdadır eğer ahyânâ cemaatten umuma ait bir hak söz ve hayır iş meydana çıkarıla ve o işte mollalara bir nef'-i nakdi (*nakit fayda*) hâsıl olmaya görürsün, her taraftan her birisi bir harf atıp bîçareleri ta'n (*ayıplama*) taşına nişane ederler. Vahiden ba'de vahid (*Birbiri ardına*) her birisi bir efsun (*büyyü*) okuyup, bir efsane söyleyip bîçareleri amel-i hayırdan mani olurlar. Ve bu kabîl (*gibi*) mollalar özlerinin arasında ittifak ve yegâneliği dost tutmadıkları hâlde şüphesizdir. Cemaatte de dost tutmazlar. Ve menâfi'-i şahsiyeleri için başardıkları kadar onları ittifaka taraf bir kadem (*adım*) basmağa koymazlar. Buna hiç kim inkâr etmez ve etmekte de bulunmazlar.

Mâbadı (*devamı*) var.

Abdullah

Görüldüğü gibi bu yazıda Numanzade Efendi ile Abdullah Bey, karşılıklı kısa konuşmalarla

önceki yazılarda yanlış anlaşılan konulara açıklık getirmişlerdir. Bu yazıda halkı yakından ilgilendiren birçok içtimaî konuları ayrıntılarıyla konuşup bunlarla ilgili meseleleri açıklamışlardır. Şimdi de bunun devamı olan yazıya bakalım.

Felyeton İrevan'dan Cevaba Cevap

30 April 1904 / 26 Safer 1322 [12 Mayıs 1904], No: 50

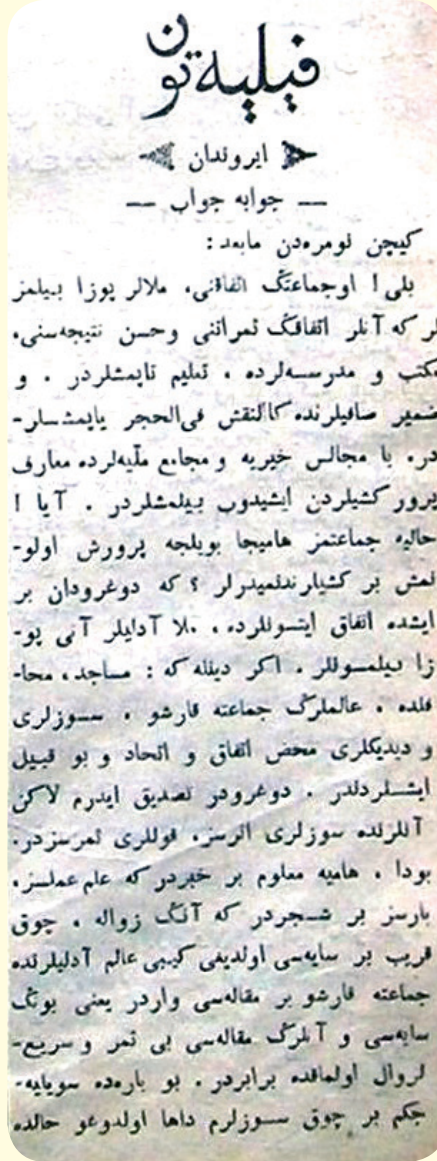
Geçen nomreden mâbad (*önceki sayıdan devam*):

Belî! O cemaatin ittifakını, mollalar boza bilmezler ki onlar ittifakın semerâtını ve hüsn-i neticesini, mektep ve medreselerde, ta'lîm tapmışlardır (*öğretim bulmuşlardır*). Ve zamîr-i sâfilerinde ke'n-nakşu fi'l-hacer (*Kendi içlerinde taş nakşeder gibi*) yapmışlardır. Ya mecâlis-i hayriye ve mecâmi-i millîyelerde maarifperver (*hayırlı meclisler ve millî toplantı yerlerinde eğitim sever*) kişilerden işitip bilmişlerdir. Aya! Hâliyen (*şimdiki zamanda*) cemaatimiz hamice böylece perveriş olunmuş (*eğitilmiş*) bir kişilerinden midirler? Ki doğrudan bir işte ittifak etsinler de molla adlılar onu boza bilmesinler. Eğer denile ki: Mesâcid, mehâfilde (*mescitler, toplanma yerlerinde*), âlimlerin cemaate karşı, sözleri ve dedikleri mahz-ı ittifak ve ittihat ve bu kabîl işlerdendir. Doğrudur, tasdik ederim. Lâkin onların da sözleri esersiz, kolları semeresizdir. Bu da hamıya (*herkese*) malûm bir haberdur ki ilim amelsiz, bârsız (*meyvesiz*) bir şeceredir (*ağaçtır*) ki onun zevâle, çok karîb (*yakın*) bir sâyesi (*gölgesi*) olduğu gibi âlim adlıların da cemaate karşı bir makalesi vardır. Yani bunun sâyesi ve onların makalesi bî-semer (*meyvesiz*) ve serü'z-zeval olmak (*çabuk kaybolmak*) da beraberdir. Bu bârede (*hususla*) söyleyeceğim birçok sözlerim daha olduğu hâlde bu defa bununla kurtarıp (*yetinip*) derim ki: Allah mollalarımıza tesir-i nefis ve cemaatimize açık göz ve hamiyet bahşetsin.

Abdullah

(Cevap: Yukarıdaki güzel fikirlerinizin bir pâresine (*kısmına*) ortağım. Mollalarda da kusur olduğunu ben de sizinle beraber evvelce tasdik etmiştim. Burası malûm! Lâkin bizdeki taksîrin hamısını bîçare mollaların boynuna yükletmenizde sizinle, iki muhtelif hassiyetli (*iki zıt kutuplu*) elektrik gibi ayırım. Maişeti, hayatı cemaatin keyfine bırakılmış civân vakitlerinde âdete, zamana tabiiyetle geçmiş medreselerin usulsüz derslerinde çürümüş, harap bir medreseden özge âlim, haşiyelere boğulmuş kitaplardan başka bir şeyi görmemiş bîçare, fakir mollalarımızın,

âhundlarımızın bu yönüne, umum cemaatin, husu- siyle okumuşların, reis-i ruhanîlerin, obrazovannıy beglerin (eğitimli beylerin), taksîrlerini yükletmek insafsızlığın, haksızlığın ne kadar büyük mertebesi varsa o kadar büyüğüdür. Muhterem efendim! Gerçekten milletin, mollaların derdine kalıyorsanız, Allah rızasına çalışmak isterseniz geliniz bizim maarif arhuna (yoluna) gaflet, bulanık sularının haradan karıştıklarını ahtarah (aktaralım)! Arhımızın ayağından yoh, başından menbanen (kaynağından) temizleneceğini gösterek!: Bunun için maişet derdiyle ne edeceklerini şaşırılmış, sahipsizlik, nizamlı medresesizlik yüzünden öz kudreti, sa'yı (gayreti) nispetinde ohumuş mollarımızın, âhundlarımızın ettiklerini muvakkaten (geçici olarak) bira- hah! Bunların ve hamı cemaatin reisleri, büyükleri olan, hükûmet ve millet nazarında kanunen nüfuzlu ve mesuliyetli olan, maişetleri bir derece mevâcible (maaşlarla)... temin olunan ruhanî meclisi çilenle- rinin (üyelerinin), kadınların yahala- rından, farz edek, yapışah! Sorah: Bu kadar il (yıl), hükûmet ve mil- let tarafından şeriatın vikâyesine (korumasına) milletin, mollaların ıslahına memursunuz. Mollalar, âhundlar da sizin hükümünüz altın- da her işe hazır dururlar. Gösteri- niz, imdiye kadar ne iş gördünüz? Ne vakit onların dertlerine kaldı- nız, medreselerin ıslahına can ve yürekten çalıştınız? Hâlbuki vaaz kürsülerini, imâmet makamlarını bir pâra (bir parça?) cahillerin elle- rine birağan sizin imtihanlarınız. Ah! O molla imtihanlarınız değil de nedir? Maarif ağacını kökün- den kesip kurutmağa çalışan asıl siz olduğunuz hâlde, yaprahları, çiçekleri döktürenlerde niçin taksîr ahtarırınız (ku- sur ararsınız)? Mollaların taksîrleri bugünkü tahsille- rinin neticesi olduğunu bildiğiniz hâlde ne vakit on- lar için resmî bir ruhanî medresesi açılmasına can ve yürekten ittifakla çalıştınız? Bu bârede (hususta) bazı hamiyetlilerinizin çalıştıkları elbet inkâr olunmaz. O vakit izin olmağa zaman müsaade değilmiş. Ne olar,

vakit kurtulmadı (tükenmedi) ki? Güzel, güzel fırsatlar niçin fevt ediliyor (kaçırılıyor)? Şevketli padişahımız merhametlidir, raiyyetinin (halkının) evde bizim gibi sadık raiyyetinin hâb (uyku) ve gaflette kalmasına hiç rıza göstermez. Ancak bizi biz fikr etmedikten (düşünmedikten) sonra kimse bizi fikr etmez. Ağlamayan uşağa (çocuğa) meme vermezler. Farz edek ki öyle bir medresenin vakt-i merhûnu hele (beklenen vakti daha)

gelmemiş. Çok yahşi! O büyük niyet husule gelinceye kadar İrevan, Gence, Şamahı, Nuha... gibi büyük şehirlerdeki, dikkatsizlik, sahipsizlik yüzünden, baykuşlara mesken olan birçok âli (büyük) medreselerimizin, devir ve teftişle, tamir ve ıslah edilmesi acaba mümkün değil mi? Orenburg, Ufa ve Kazan medreseleri gibi olsun medreseler vücuda getirmek çetin mi? Bunlar ki izne, büyük zahmetlere muhtaç değil! Az bir zahmet, balaca (küçük) bir gayret, cüz'î (çok az) bir fedakârlık ile zevâle (yok olmaya) yüz tutmuş medreselerimizi parlatmak (himmetü'r-ricâl teklâ'u'l-cibal) (yiğitlerin himmeti dağları yerinden söker) meselince büyük bir iş mi? Vaktiyle büyük, büyük masraflarla, himmetlerle vücuda gelmiş medreselerimizin bugünkü vîrân hâlleri niçin her hamiyet sahibinin, her millet derdine kalanın ciğerin[i] parçalamıyor? Ah azizim! Bunları göz ve gözün önünde temaşa ettiğiniz; arhın bulantısını menbandan temizlemek lâzım olduğunu bildiğiniz hâlde siz niçin ayaklara, uzaklara yügürürsünüz?

“Yıldız arayıp gökte nice turfa müneccim

Gaflet ile görmez kuyunu

reh-güzerinde”

(Birçok acemi müneccim gökte yıldız ararken gaflete dalarak yollarındaki kuyuyu görmezler.)

Burasını da bilirim ki böyle büyük işlere karışmak benim haddim, işim değildir. Ancak sizin bile, bile haksızlığınız beni böyle küstahlığa mecbur etti. Bununla beraber ben ne kadar taksîrli de

olsam yine üreyimde (*üyüregimde*) sabitem. Tekrar edirem: Milletin böyle en lüzumlu bir ihtiyacını ıslaha, resmî vazifeleri cihetiyle bir kat daha borçlu olanlarda hâlâ bir hareket görünmüyor!?

“Neden bu şanlı emelçün cihan fedalar yok Niçün bu maksada bigâne âşınalar var?”

Bunlarla beraber bu bâredeki (*husustaki*) taksîrin hamını da ruhanilerde görmek büyük haksızlıktır. Birçok şehirlerimizde birçok devletlilerimiz (*zenginlerimiz*) var. Âlî mekteplerden kurtaran “obrazovannıy”larımız (*büyük mektepleri bitiren “eğitimli”lerimiz*) var. Hangi medeniyetlimizin teşvikiyle bir devletli bir şehrin medresesine, mektebine pul (*para*) verdi de molla mani oldu? Büyük mekteplere şakirt gönderdiler de molla kabahlarını (*önlerini*) kesti? Bununla da demek değil ki Usûl-i Cedîd’e mâni olan mollalar yoh. Hayır! Hâlâ biraz hatırları sayılır. Lâkin hamımız da biliriz ki o gibilerin akılları daha o kadar işlemez. Onların nüfuzları kalp boyağlar (*sahte boyalar*) gibi gittikçe itir (*yitiyor*). Köhne devirler geçer. İmdi mollalarımız da hamımız da vasita-i maarifin yani bunun bendesiyiz. Mollaların nüfuzları yerine doğrusu, her yerde imdi bir derece devletlilerin pulu (*zenginlerin parası*) geçer. Bakınız! Dünyada en çetin işlerin biri Bakû’da resmî İslâm kız mektebi vücuda getirmekti. Buna ne kadar âhundlar, hatta ağalar, hanlar mani olmak istediler. Ama kahraman, arslan cenap [Hacı Zeynelabidin] Tağıyef onların zıddına rağmen öyle eser vücuda getirdi ki namı kıyame kadar kalacaktır. Demek ki “Allah için” üslupla çalışacak devletlilerimize “obrazovannıy”larımıza, bâhusus medrese, cemiyet işlerinde, mollalar onlara mani değil şerik (*ortak*) olacaklardır. Hani bu kadar devletlilerimizde bir millet kaydı (*bağı*)? Haradan bir haber var!? Ekser devletlilerimize bahah:

Bir Rus, Ermeni devletlisi vefat edir. En azdan birkaç min (*bin*) manat mekteplere, cemiyetlere ihsan edilir. Hâlbuki en merhametli bir devletlimiz vefat edende birkaç hafta, kabr-i şerifinin üstünde çadır kurup seherlere kadar Kur’an okutturulmaktan, günlerce ölü halvası dağıtılmaktan üçler, yediler, kırklar... bilmem neler, ne faydasız bâtıllardan özge bir şey görünmez. Daha aah daha ilerisini de söyleyem mi? Kurratu’l-’ayn-ı Resul (*Resul’ün göz nuru*), zat-ı seyyidü’l-şüheda, İmam-ı Hüseyin aleyh-i selamın matem günlerinde layık olduğu nispette milyonlar, milyonlar harc (*masraf*) edip mâtemdarlık ayın lâzimesini icra ederiz (*yerine getiririz*). Ne mutlu ta’zîm

(*saygı gösterme*), ne samimi muhabbet! Cenâb-ı Hak daima tekrarını nasip etsin. Çok güzel! Uğuruna canımız feda o zat-ı mülk-i semâne (*gökyüzü mülkünün sahibine*) hakikaten can ve yürekten. Kanarak, bilerek muhabbet edip şehit olduğu gün için mâtemdarlık edersek, doğulduğu mukaddes, aziz gün nâmına niçin bir medrese-i ruhaniye, bir bina-i hayır vücuda getirmiriz? Niçin ruh-ı mübareğini daha artık şâd edecek bir eser-i hayır ibkâ etmiriz (*kazandırmıyoruz*)? Niçin böyle işlerde reis-i ruhanilerimiz, ağalarımız, hanlarımız “obrazovannıy”larımız delâlette (*yol göstermede*), teşebbüste bulunmuyorlar? Hani, hani o gibi mukaddes zatların ruhlarını hakikaten şâd edecek amellerimiz? Ya Muhammed!

“Karşında ağlamaz mı zat-ı Hüseyin şimdi
Bigâneler elinde re’si o şehriyârın
Bigâneler elinde salma o re’si elyevm
Bigâneler ayağı başındadır o yârın
Söz sarîh-i gayret yakmaz mı üstühanın
Binler zih-i muhabbet yıhalmaz mı kabr-i zârın
Bunca emeklerin hep pâmâl-ı gaflet oldu
Hayfa ki kalmamıştır yâdi iftihârın
Postü ü inkırâzın en son deminde kaldık
Rencûr kalmıyor mu rûh-ı semâ-yı şîârın
Râh-ı fenâda herkes bizden mi ibret alsın
Amacı oldu İslâm-ı tezyîf rüzgârın
Zulümât içinde kaldık imdat dâd ü imdat!
Yok mu sonu acep hiç bu züill ü ıztırârın
Ya canımız Hazret-i Hüseyin!
Sen ey şehid-i gayret ta ki bu sabr-ı ârâm
Perverde-i kenîsa oldu bugün kenârın
Kabrin bugün biz ettik bir câr-ı küfr ü zulümât
Tahvil eder sabah “lems” meyhaneye mezarın
Cûş etmir mi aşkın kabr-i mükedderinden
Tevkir kıldı cehli evlâd-ı zî-vakârın
Sen dâmen-i Huda’ya çak etmiyor musun âh
Gülzâr-ı Mustafa’yı yahmaz mı âh u zârın
Ya sen demez misin hiç ol ma’kes-i ilâhe
Ey şürû’ u hakkı der hâk, ey sernigûn menârın:
Avn ü şefaatinle zulümât-ı küfr ü cehli
Kaldır diyarımızdan, mezc ile nûr u nârın!
Olsun mu nûr-ı İslâm hep garka-i siyâhi
Yok mu sabâhu yohsa bu leyl-i hevli-nârın?”

Ömer Faik Numanzade).

Benâl bülbül eğer bâ menet ser ü yârist
Ki mâ dü âşık-i zârım ü kâr-i mâ zârist⁶

Abdullah

⁶ (Sızla bülbül eğer benimle arkadaşlık ve yârlık niyetindeysen. Ki biz iki sızlayan aşığız ve bizim işimiz sızlamaktır.)

(Cevap: Biligler, serverler ile daha işim yok. O gibi hayâlî, hakikatin tabiatın hilâfında yazılmış şiirleri okumakla geçirdiğim vakitlere bile imdi çok hayfım geliyor).

İhtimal ki muhterem Numanzade bu şiirden yine münasebetsizlik îrâdi eder (söyler). Ona göre manasını ve münasebetini, tevcih edirem (yorumlarım): Yani ey maarif bahçesi olan Şark-i Rus'un bül-bülü Numanzade.

(Cevap: Bağışlayınız ben ne Şark-i Rus'un bül-bülüyüm, ne de İrevan'ın gülü!)

Eğer benimle yoldaşlık fikrin var ise nâleye (inilti) gel, efkâr (fikirler) yaz. Ondan ötürü ki Şark-i Rus'a biz, âşık ve yazdığımız sözlerde sâdık varık ve gerek efkârlar yazak, muâraza (çekişme, kavga), mücadele ve nüktegîrlük nakşelerini (hilelerini) kalplerimizden bozak...

Abdullah

(Cevap: Elbet! Hodpesendlikten (kendini beğenmişlikten), boş muârazadan ne çıkar? Lâkin diliniz ile diliniz (gönlünüz) bir değil. Mademki muâraza, mücadele ve nüktegîrlük nakşelerini bozmak istirsiniz niçin uzun uzadı muâraza yazmak zahmetini çekmişsiniz? Görünür ki Şark-i Rus'a yazı yazmağa aşkınız çok. Benim ise yalnız gazetelere o derece aşkım, filânım yok, Azizim!)

Numanzade

Anlaşılabacağı üzere bu yazı önceki yazının devamıdır. Bu uzunca iki yazıda Numanzade Efendi ile Abdullah Bey birçok konuda ve karşılıklı uzun uzadı konuşmuş ve önemli meseleleri izah etmeye çalışmışlardır.

Burada önceki yazıya nazaran uzunca cevaplar vardır. Konu olarak da eğitimde din adamlarının, okumuşların ve zenginlerin görevleri ve sorumlulukları ele alınmıştır. Yer yer de şiirlerden yararlanılmış ve edebî bir çehre verilmiştir.

Bu yazıyla Şark-i Rus gazetesinde Ömer Faik Numanzade ile Erivanlı Abdullah'ın yazıları sona

ermektedir. Ancak gazetenin 62. sayısında çıkan bir yazı üzerine Numanzade "mukallitlik" tartışmasına Son Bir İki Söz yazısıyla son vermiş ve şahsına yapılan hakaretlere en güzel şekilde cevap vermiştir. Şimdi de bu yazıya bakalım.

Son Bir İki Söz

30 May 1904/29 Rebiyülevvel 1322
[13 Haziran 1904], No: 63

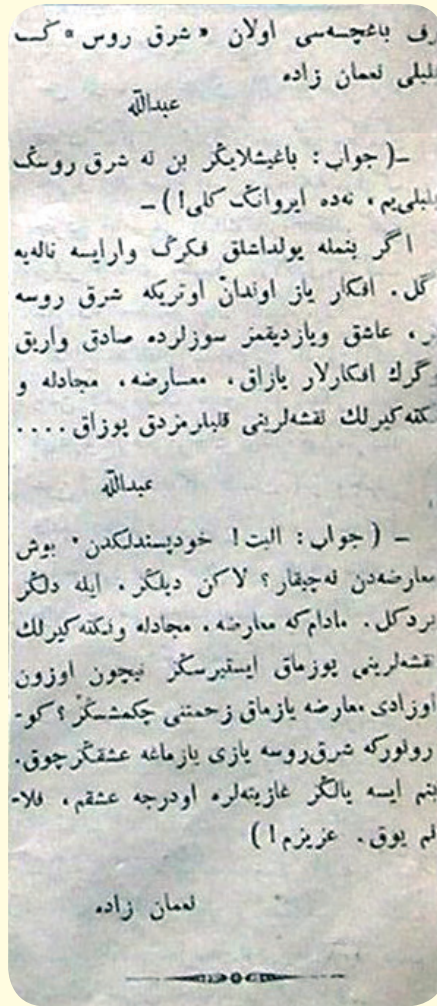
Mukallit Efendi!

Ben ne yazdım siz ne fehmettiniz garip efsanedir, Vahibü'l-İdrâk müzdâd eylesin iz'ânuzı (İnsanları bağışlayan, idrak veren Allah anlayışınızı artırsın).

Yazdığınız bahs (konu) bâresinde İrevanlı muhterem ve fâzıl cenap Abdullah Efendi ile lâzımı kadarınca latifâne, zarifâne hayli sohbet ettik. Ve bu bahse de çoktan nihayet verdik. Acaba zat-ı mukallidaneleri imdiye kadar harda (nerede) idiniz? Bir fikr ediniz 32'nci nomer harda, 62'nci harda?

Acaba kalbinizdeki nedir? Acaba imdiye kadar gazeteye yazacak bir şey tapamadınız mı ki hiç münasebeti yok iken geçmiş bir bahsi tazelandirek ne olursa olsun yazmak için dediğiniz kesbi (kazancı) "ben de varım" derdiyle ortaya atılıbsınız. Efendim! İster seniz daha o yana tullanınız (atılınız). Bundan daha şiddetli ve hakaretli sözler yazınız, benim şahsiyyatla işim yok. Çünkü böyle dakikası bile en kıymetli olan bir vakitte hususiyle bugünlerde, umumî, millî işleri bırakıp da yalnız şahsiyyatla ve faydasız cevaplara cevap yazmakla ömrü fevte vermenin (ömrü öldürmenin) özü de cahilliğin bir nev'idir. Buna göre tekrar edilmiş bah-

si bir daha tekrar etmek âdiliğinde bulunmayacağım; cevap vermeyeceğim. Zira böyle âdi ve uzun cevaplara cevap vermek deryayı kalbur ile ölçmek demek olduğundan abesle iştigale (saçma işle uğraşmaya) vaktim yoktur. Ancak benim

yazdıklarımı, “mukallit” sözünü ne cür adamlara söylediğimi, yazmak, demek isteyip de, zaruret ve zaman muktezasıyla, açık yaza bilmeyip kinaye tarikiyle (*yo-luyla*) söylediğim matlabların (*konuların*) ruhunu basîret (*ile-ri görüş*) sahiplerinin nazarı dikkatlerine havale edirem. *Şark-i Rus*'un Fevral (*Şubat*) ayındaki nüshalarını dikkatle ohuyanlar benim, “mukallit” nâmını kimlere vermek iste-diğimi anlarlar. Adlarını söylemek, delil getirmek lâzım değil. Basîret ve adâleti olanlara malûmdur. Yahşi bir fikri, faydalı bir mesleği taklit edenlere taş atmak değil, can feda baş kurban! Burasını evvelce de söylemişim. Bilmirem buralarını niçin anlamak istemeyip çaldığınızla oynuyorsunuz? Ah! Âlem ne dertte biz ne vuruşmalarda neler yazmaktayız! Heyhat, özgeler ne kayğuda bizler ne âdi işlerin dalındayız (*peşindeyiz*)! Vah! Vah! Zaman ne diyor biz ne işitiriz?

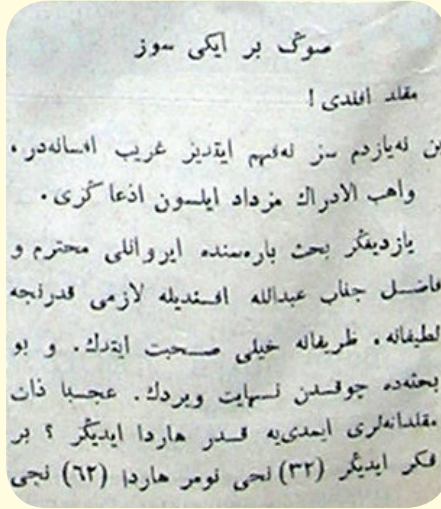
Kalbimin maksut safından haberdar olmayan.

Edecek elbette taklit ile bîzâr beni.

Numanzade

Anlaşılabileceği gibi Numanzade bu son yazıyı, şahsına hakaretler taşıyan 62. sayıdaki bir yazı üzerine kaleme almıştır. Buna göre de şahsına yapılan hakaretlere ve yazara cevap vermeyeceğini bildirmiştir. *Şark-i Rus* gazetesinin 62. sayısı incelendiğinde bu yazının Şakir Mustafavî'nin **Öz Muhbirlerimizden-Hankirman'da Cizvitlik** adlı yazı olduğu görülmektedir (Türkyılmaz 2010: 191). Burada Şakir Mustafavî, isim vermeden hakaretler savurmuştur. Hâlbuki Numanzade'nin bu yazısında belirttiği gibi mukallitlik bahsini *Şark-i Rus* gazetesinin 1904 yılının Şubat sayısında çıkan yazılar üzerine kaleme almış ve isim vermeden kimi yazarları mukallitlikle eleştirmiştir.

Sonuç olarak bu yazıları dikkatle incelediğimizde o dönemdeki birtakım sosyal meseleler ve tartışmalar ele alınmış ve bunlara çare arandığı görülmektedir. Özellikle gazetecilik ve eğitim meselesi üzerinde çok durulmuştur. Bilindiği gibi 1905 yılına kadar Rusya Müslümanları arasında sadece *Tercüman* (1883-1918) ve *Şark-i Rus* (1903-1905)

gazeteleri çıkmakta idi. Gazetelerin azlığından dolayı birçok meseleden haberdar olamayan Rusya Müslümanları komşuları olan diğer milletlere göre birçok alanda geri kalmışlardı. Bu durumu gören Türk aydınları ellerindeki bütün imkânları seferber ederek halkının aydınlatmak için gece gündüz çalışmışlardır. İşte bu yazıda da görüldüğü gibi bu harekette örnek şahsiyetlerden biri de Ahıskalı Ömer Faik Numanzade'dir. O, iyi bir eğitim almış ve halkın geri kalmışlığını yakından müşahede

etmiştir. Bunun giderilmesi için öğretmenlik, gazetecilik ve yazarlık yapmıştır. Günümüzle karşılaştığımızda Ahıskalılar arasında o dönemde var olan birçok problem ve eksikliklerin devam ettiği görülmektedir. Meselâ düzenli çıkan ve aydınlatıcı muhtevaya sahip yayınların sayısı ne yazık ki istenilen düzeyde ve seviyede değildir. İşte bu açığı kapatmak için *Bizim Ahıska* dergisi on bir yıldan beri büyük bir iş görüyor diyebiliriz. Ancak matbuat dediğimiz basın-yayın ve eğitim gibi birçok konuda sorunlar devam etmektedir. Bunlara verilen desteğe baktığımızda hâlâ çok geride kaldığımız göze çarpmaktadır. Ömer Faik Numanzade'nin dediği gibi “âlem ne dertte biz ne vuruşmalarda neler yazmaktayız!”

Kaynakça:

1. *Bizim Ahıska* Dergisi, No: 31, 32, 33, 34, 35, 36.
2. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, Ankara, 1978.
3. İrfan Murat Yıldırım-Fazıl Gökçek (Hazırlayanlar.). *Kafkasya'dan İstanbul'a Hatıralar Ömer Faik Numanzade*, Akademi Kitabevi, İzmir, 2000.
4. İsmail Gaspralı, *Seçilmiş Eserleri*, 1, 2, 3. Neşre Hazırlayan: Prof. Dr. Yavuz Akpınar, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 2003-2014.
5. Selçuk Türkyılmaz, *Şark-i Rus Gazetesi'nin İzahlı Makaleler Bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Ocak-Haziran 2010, XVIII. Cilt, No: 1.
6. Prof. Dr. Şamil Gurbanov, *Өмэр Фаик Немаңзаде. Сечилмиш эсэрлери*, Язычы, Бақы, 1992.
7. *Şark-i Rus* Gazetesi, 1904, No: 32, 42, 49, 50, 63.
8. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2006.